

TARBIYASI OG‘IR O‘QUVCHILAR BILAN ISHLASH PSIXOLOGIYASI

Ishmirzayeva Gulmira Karimovna
Samarqand viloyati Narpay
tumani 36-maktab psixologi

Anotatsiya: Mazkur maqolada tarbiyasi og‘ir o‘quvchilar bilan ishlashning psixologik jihatlarini, ularning xulq-atvoridagi muammolarni keltirib chiqaruvchi asosiy omillar hamda ularni bartaraf etishning samarali yo‘llari tahlil qilinadi. Ta‘lim muassasasi o‘quvchilarning nafaqat bilim olishi, balki shaxs sifatida shakllanishi va ijtimoiylashuvi uchun muhim muhit ekanligi asoslab beriladi. Maqolada individual yondashuv, emotsional qo‘llab-quvvatlash, ijobiy motivatsiyani shakllantirish, ziddiyatlarni konstruktiv hal etish hamda pedagog va psixolog hamkorligining ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, oilaviy va ijtimoiy muhitning o‘quvchi xulq-atvoriga ta‘siri ham ko‘rib chiqiladi. Ushbu yondashuvlar orqali o‘quvchilarning salbiy xulq-atvorini ijobiy tomonga o‘zgartirish, ularning ta‘lim jarayonidagi faolligini oshirish va jamiyatga moslashuvini ta‘minlash mumkin.

Kalit so‘zlar: Tarbiyasi og‘ir o‘quvchilar, psixologik yondashuv, xulq-atvor muammolari, motivatsiya, individual yondashuv, emotsional qo‘llab-quvvatlash, ijtimoiy muhit, pedagog-psixolog hamkorligi, ziddiyatlarni hal etish

Annotation: This article analyzes the psychological aspects of working with difficult students, the main factors that cause behavioral problems, and effective ways to address them. It substantiates that an educational institution is not only a place for acquiring knowledge but also an important environment for students’ personal development and socialization. The article highlights the importance of an individual approach, emotional support, the formation of positive motivation, constructive conflict resolution, and collaboration between teachers and psychologists. In addition, the influence of family and social environment on student behavior is examined. These approaches make it possible to transform negative behavior into positive, increase students’ engagement in the learning process, and ensure their successful social adaptation.

Keywords: Difficult students, psychological approach, behavioral problems, motivation, individual approach, emotional support, social environment, teacher-psychologist collaboration, conflict resolution

Аннотация: В данной статье рассматриваются психологические аспекты работы с трудными учащимися, основные факторы, вызывающие поведенческие проблемы, а также эффективные пути их преодоления. Обосновывается, что образовательное учреждение является не только местом получения знаний, но и важной средой для формирования личности и социализации учащихся. В статье

освещаются такие аспекты, как индивидуальный подход, эмоциональная поддержка, формирование положительной мотивации, конструктивное разрешение конфликтов, а также значимость сотрудничества педагога и психолога. Кроме того, рассматривается влияние семейной и социальной среды на поведение учащихся. Данные подходы позволяют изменить негативное поведение на позитивное, повысить активность учащихся в образовательном процессе и обеспечить их успешную социальную адаптацию.

Ключевые слова: Трудные учащиеся, психологический подход, поведенческие проблемы, мотивация, индивидуальный подход, эмоциональная поддержка, социальная среда, сотрудничество педагога и психолога, разрешение конфликтов

Kirish: Tarbiyasi og‘ir o‘quvchilar odatda xulq-atvorida muayyan og‘ishlar bilan ajralib turadi. Ular orasida agressivlik yoki befarqlik, o‘qishga nisbatan qiziqishning sustligi, o‘ziga ishonchning past darajada shakllanganligi hamda intizom muammolari keng uchraydi. Bunday xususiyatlar o‘quvchining shaxs sifatida rivojlanish jarayoniga salbiy ta‘sir ko‘rsatib, uning ta‘lim jarayonidagi faolligini pasaytiradi.

Mazkur holatlar ko‘pincha oilaviy muhitdagi muammolar, ijtimoiy sharoitlar yoki shaxsning individual psixologik xususiyatlari bilan bevosita bog‘liq bo‘ladi. Jumladan, Abraham Maslow tomonidan ilgari surilgan ehtiyojlar iyerarxiyasi nazariyasiga ko‘ra, insonning asosiy ehtiyojlari — xavfsizlik, e‘tibor, hurmat va tegishlilik hissi — qondirilmagan taqdirda, uning xulq-atvorida salbiy o‘zgarishlar yuzaga kelishi mumkin.

Tarbiyasi og‘ir o‘quvchilarning shakllanishiga ta‘sir etuvchi omillarni tahlil qilganda, bir qator sabablarni ajratib ko‘rsatish mumkin. Xususan, oiladagi nizolar yoki yetarli e‘tiborning yo‘qligi, noto‘g‘ri tarbiya usullarining qo‘llanilishi, salbiy ijtimoiy muhit hamda o‘quvchining individual psixologik xususiyatlari muhim omillar sifatida namoyon bo‘ladi. Shu bilan birga, Albert Bandura tomonidan asoslangan ijtimoiy o‘rganish nazariyasiga ko‘ra, bolalar ko‘proq atrofdagilar xatti-harakatlarini kuzatish va taqlid qilish orqali o‘z xulq-atvorini shakllantiradi.

Tarbiyasi og‘ir o‘quvchilar bilan ishlashda kompleks va tizimli yondashuv zarur bo‘lib, bunda bir nechta muhim metodlar ajratib ko‘rsatiladi. Avvalo, individual yondashuv asosida har bir o‘quvchining shaxsiy xususiyatlari, ehtiyojlari va muammolarini chuqur o‘rganish talab etiladi. Shuningdek, o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida ishonchli va samimiy munosabatlarni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi, chunki bu o‘quvchining ichki dunyosini ochishga yordam beradi.

Bundan tashqari, o‘quvchilarda ijobiy motivatsiyani rivojlantirish, ularning kichik yutuqlarini e‘tirof etish orqali o‘ziga bo‘lgan ishonchni oshirish muhimdir.

Ayniqsa, Intrinsic Motivatsionni shakllantirish o'quvchining ichki qiziqishini kuchaytiradi. Shu bilan birga, sinfda ijobiy, qo'llab-quvvatlovchi psixologik muhitni yaratish hamda o'quvchilarga muntazam psixologik yordam ko'rsatish ularning xulq-atvorini ijobiy tomonga o'zgartirishga xizmat qiladi.

Mazkur jarayonda o'qituvchining roli alohida ahamiyatga ega. U nafaqat bilim beruvchi, balki murabbiy, psixolog va motivator sifatida faoliyat yuritadi. O'qituvchining sabr-toqati, adolatliligi, individual yondashuvi va o'quvchiga bo'lgan e'tibori tarbiyasi og'ir o'quvchilarning ijobiy o'zgarishida muhim omil hisoblanadi.

Umuman olganda, tarbiyasi og'ir o'quvchilar bilan ishlashda psixologik yondashuvning ustuvorligi, muammoni chuqur anglash va tizimli ta'sir choralari qo'llash orqali ularning ijtimoiy moslashuvi va ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatini oshirish mumkin.

Tarbiyasi og'ir o'quvchilar bilan ishlashda psixologning o'rni qanday bo'ladi degan savol tug'ilishi mumkin. Bunga quyidagicha javob berishimiz mumkin:

Psixolog o'quvchining xulq-atvori, emotsional holati va ijtimoiy moslashuv darajasini tahlil qilish orqali muammoning asl sabablarini aniqlashga yordam beradi.

Psixologik yondashuvning asosiy vazifasi o'quvchini jazolash yoki nazorat qilish emas, balki uning ichki muammolarini anglash va ularni bartaraf etishga ko'maklashishdan iboratdir. Shu jarayonda psixolog o'quvchining o'zini tutishi, hissiy reaksiyalari va ijtimoiy munosabatlarini kuzatib, individual psixologik portretini shakllantiradi.

Shuningdek, psixolog Psixologiya doirasida diagnostika va korreksiya ishlarini olib boradi. U o'quvchi bilan individual suhbatlar o'tkazadi, stress va agressiya darajasini kamaytirishga qaratilgan treninglar tashkil qiladi hamda o'ziga bo'lgan ishonchni oshirishga yordam beradi.

Psixologning yana bir muhim vazifasi — o'qituvchi va ota-onalar bilan hamkorlik qilishdir. Chunki o'quvchining xulq-atvori faqat maktabda emas, balki oilaviy muhitda ham shakllanadi. Shu sababli kompleks yondashuv samarali natija beradi.

Bundan tashqari, psixolog o'quvchilarda Intrinsic Motivatsionni rivojlantirishga yordam beradi, ya'ni ularni faqat tashqi nazorat bilan emas, balki ichki qiziqish orqali o'qishga yo'naltiradi.

Umuman olganda, psixologning maktabdagi faoliyati tarbiyasi og'ir o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvi, emotsional barqarorligi va ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

Bu haqida ko'plab olimlar izlanishlar olib borishgan va fikrlar bildirishgan. Quyidagi olimlarni ko'rib chiqishimiz mumkin:

Carl Rogersning "On Becoming a Person" (1961) va "Client-Centered Therapy" (1951) asarlarida inson shaxsini rivojlantirishda eng muhim omil sifatida shartsiz qabul

qilish, empatiya va qo‘llab-quvvatlovchi muhit ta’kidlanadi. Uning fikricha, psixolog o‘quvchini tanqid qilmasdan, uni tushunish va ichki imkoniyatlarini ochishga yordam berishi kerak. Bu yondashuv tarbiyasi og‘ir o‘quvchilar bilan ishlashda juda muhim hisoblanadi, chunki ular ko‘pincha e’tibor va tushunishga muhtoj bo‘ladi.

Lev Vygotskyning “Mind in Society” (1978) va “Thought and Language” (1934) asarlarida bola rivojlanishi ijtimoiy muhit bilan chambarchas bog‘liq ekani asoslab beriladi. Uning “yaqin rivojlanish zonasi” nazariyasiga ko‘ra, bola o‘z imkoniyatidan yuqoriroq darajaga kattalar yoki mutaxassislar (jumladan psixolog) yordamida erishishi mumkin. Bu psixologning o‘quvchini rivojlantirishdagi yo‘naltiruvchi rolini ko‘rsatadi.

Albert Bandura esa “Social Learning Theory” (1977) asarida inson xulq-atvori kuzatish va taqlid orqali shakllanishini ta’kidlaydi. Ya’ni bolalar atrofidagi kattalar va muhitdagi model xulq-atvorni o‘zlashtiradi. Shu sababli psixolog o‘quvchiga ijobiy model yaratishda va uning salbiy xulqini to‘g‘rilashda muhim rol o‘ynaydi.

Shuningdek, John Bowlbyning “Attachment and Loss” (1969–1980) asarlarida bolaning psixologik rivojlanishida emotsional bog‘lanish (attachment) juda muhim ekani ko‘rsatib berilgan. Unga ko‘ra, bola o‘zini xavfsiz va himoyalangan his qilsa, uning xulq-atvori ham barqaror bo‘ladi. Bu psixologning emotsional qo‘llab-quvvatlashdagi o‘rnini yanada kuchaytiradi.

Xulosa: Tarbiyasi og‘ir o‘quvchilar bilan ishlash ta’lim tizimida alohida yondashuvni talab etadigan murakkab va mas’uliyatli jarayon hisoblanadi. Bunday o‘quvchilarning xulq-atvoridagi og‘ishlar birgina sabab bilan emas, balki oilaviy muhit, ijtimoiy omillar hamda individual psixologik xususiyatlarning o‘zaro ta’siri natijasida yuzaga keladi. Shu bois muammoni yuzaki emas, balki chuqur psixologik tahlil asosida yondashgan holda hal etish muhimdir.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, tarbiyasi og‘ir o‘quvchilar bilan ishlashda o‘qituvchi va psixolog hamkorligi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Psixolog o‘quvchining ichki holatini aniqlash, emotsional muvozanatini tiklash va shaxsiy rivojlanishiga ko‘maklashish orqali muammoning ildizini bartaraf etishga xizmat qiladi. O‘qituvchi esa o‘z navbatida ijobiy muhit yaratish, motivatsiyani oshirish va individual yondashuvni ta’minlash orqali o‘quvchini ta’lim jarayoniga jalb etadi.

Shuningdek, Intrinsic Motivationni shakllantirish, o‘quvchida o‘ziga ishonchni mustahkamlash va kichik yutuqlarni e’tirof etish uning xulq-atvorini ijobiy tomonga o‘zgartirishda muhim rol o‘ynaydi. Abraham Maslow nazariyasida ta’kidlanganidek, shaxsning asosiy ehtiyojlari qondirilganda, uning rivojlanishi va ijtimoiy moslashuvi samaraliroq kechadi.

Xulosa qilib aytganda, tarbiyasi og‘ir o‘quvchilar bilan ishlashda tizimli, kompleks va psixologik jihatdan asoslangan yondashuv qo‘llanilgandagina ijobiy

natijalarga erishish mumkin. Bunday yondashuv nafaqat o‘quvchilarning xulq-atvorini yaxshilaydi, balki ularning jamiyatda o‘z o‘rnini topishiga ham zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Muslimov N. A. — Pedagogika. Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti.
2. Hasanboeva O. — Pedagogik psixologiya. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
3. Turdiyev A. — Umumiy psixologiya asoslari. Toshkent: Fan va texnologiya
4. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
5. Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
6. Bandura, A. (1973). *Aggression: A Social Learning Analysis*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.